

תוכן העניינים

5	פתח דבר: זהות חגי כנען
9	תודעה של זהות, מושג השיפוט וזהות אישית ירון סנדרוביץ
39	לספר סיפור ביחד: נרטיבים בחברה מסוכסכת מאור כהן
58	זהות: שיחה עם האמנית סמאח שחאדה
64	שאלת המלחמה הצודקת: שאלה שלא צריכה להישאל ענת מטר
88	זהות וייצוג אצל פרויד ודלז עמרי בלום ולירן רזינסקי
111	תפיסת אישורה כ'אללה' אצל אלבירוני ריאד מנצור
135	איך לחשוב זהות? שיחה עם ירון סנדרוביץ
145	סימונדון ומחשבת האידיבידואציה: הקדמה לתרגום יהונתן שמילוביץ וליהי פאול
153	תרגום ♦ האינדיבידואציה לאור מושגי הצורה והאינפורמציה: מבוא ז'ילבר סימונדון
174	המשתתפים בגיליון

פתח דבר: זהות

חגי כנען

על כריכת הגיליון הנוכחי של עיון, מוצג רישום בעיפרון של האמנית סאמח שחאדה. מהרישום, הכמו צילומי, ניבטת, בפרופיל, אישה צעירה, בחולצת בד דקה עם מגוון עיטורים; שיערה אסוף חלקית לאחור, והיא מישרה מבט נוקב אל דמות נוספת, הניצבת מולה, מביטה בה חזרה, גם היא בפרופיל, קרובה אליה כפסע. בדומה להתבוננות במראה, רק ללא תיווך של מראה, האישה הצעירה פונה בהחלטיות אל בת דמותה, הוזהה לה, ונושפת לעברה, יוצרת התאבכות שמערפלת את פני כפילתה.

כיצד עלינו להבין את הכפילות המתוחה, את הזיקה ואת המרחק, כמו גם את סוג המחיקה, שמתקיימים בדיוקן-העצמי שלפנינו? מה אומר לנו הציור על המבנה הפנימי של זהות עצמית?

בציור של סאמח שחאדה הכפילות היא כאמור מרכזית. אך, כפילות זו אין פירושה מצב עניינים סטטי. ההתבוננות האינטנסיבית של הדמויות זו בזו היא אכן סימטרית, אך הדדיות זו מופרת על ידי פעולת הנשיפה החד-צדדית, שמדגישה דווקא את ההבדל בין שתי הדמויות, האחת אקטיבית והשנייה רצפטיבית. פעולת הנשיפה מטשטשת את הופעתה של הדמות הניבטת ממול, וייתכן שיש בה אף אלימות מסוימת – שלילה – שמבטאת צורך להשתחרר מיחסי התואם עם בת דמותה. אך, במקביל, אפשר להבין את הנשיפה גם כפעולה יוצרת: הנשיפה כפעולת הנפשה, דהיינו פעולתה של שחאדה כאמנית המפיחה חיים בבת דמותה המצוירת.

על יחסים אלה בין יוצרת הדיוקן-העצמי לבין הדמות שמופיעה בדיוקן, ניתן לחשוב גם באופן כללי יותר. כפי שעושה ז'אן-פול סרטר, בניתוח שהוא מציע ליחסים הרפלקטיביים של התודעה עם עצמה. עבור סרטר, היכולת של התודעה להתבונן בעצמה, למסגר את עצמה כתוכן, היא המפתח להבנה נכונה של מושג ה"אני", הבנה שמבקשת להשתחרר מהרעיון המסורתי שהאני הוא התנאי המכונן והמאחד של ההיבטים השונים של ההתנסויות שלנו.

"האני" לא נמצא בתוך התודעה לא מבחינה צורנית ולא מבחינה תוכנית¹; כותב סרטר; ומסביר זאת, דרך הבחנה בין הקיום המתהווה, ההטרונגי, הספונטני, חסר-האני של התודעה, לבין קיומה של התודעה בבחינת תוכן (מושא משוקף) של התודעה המשקפת, שדרכה צומח האני. "האני" מופיע לעולם רק בפעולה רפלקטיבית²; והוא מקבל את מעמדו העצמותי למרות היותו רק תוצר לוואי של הנוכחות המצטברת של התודעה המשוקפת. במילים אחרות, "האני", לפי סרטר, הוא אחדות מדומיינת, שמופיע תוך סילוף אופייה של התודעה הספונטנית, כאילו היה יש זהה לעצמו, קבוע, שניתן לחשוב עליו במנותק מהמשך הטמפורלי.

תיאור קונקרטי, בגוף ראשון, של היחסים הדיאלקטים בין האני המתהווה לעצמי המדומיין, אפשר למצוא בסיפור הקצר "בורחס ואני" של הסופר הארגנטינאי, חורחה לואיס בורחס. הסיפור נפתח כך:

השני, זה המכונה בורחס, לו קורים הדברים. אני מהלך בעצלתיים בחוצות בואנוס-איירס ובתנועת ראש, שאולי כבר הפכה מוכנית, מביט בקשת של שער מסוים או בדלת רקועה. ידיעות על בורחס מגיעות אלי בדואר וכן אני מוצא את שמו ברשימת הפרופסורים ובמילון הביוגרפי. אני אוהב שעוני חול, מפות [...] טעמו של קפה ופרוזה של סטיבנסון. גם לו, לשני, אותם תחביבים אך הם לובשים אצלו פנים יהירות כלשהו, ההופכות אותם לאביריו של שחקן. מוזר יהיה לטעון שהיחסים בינינו עוינים. אני חי, אני מסכים לחיות, כדי שבורחס יוכל לזמזם את הספרות שלו. וספרות זו מצדיקה אותי. לא יקשה עלי להודות שיצאו תחת ידיו כמה דפים בעלי ערך, אך אין בכוחם של דפים אלה כדי להושיעני, אולי בגלל שמה שטוב בהם אינו שייך לאיש, אפילו לא לו, אלא ללשון ולמסורת. חוץ מזה, נועדתי לכליה גמורה ונחרצת, ורק אחדים מהרגעים שלי יוכלו להמשיך ולהתקיים בו, בשני. אט אט אני מוותר למענו על הכול, אף על פי שידוע לי מנהגו לזייף ולהאדיר הכול [...]. שנים על שנים ניסיתי להשתחרר ממנו ועברתי מן המיתולוגיה של הפרברים אל המשחקים בזמן ובאינסוף, אך

¹ ז'אן-פול סרטר, "הטרנסנדציה של האני", מבחר כתבים, ספריית הפועלים, 1974, כרך א, עמ' 18.

² 2 שם, עמ' 28.

משחקים אלה שייכים עתה לבורחס ועלי להמציא משהו אחר. כך הפכו חיי לברירה, וכך אני מאבד הכול והכול שייך לשיכחה או לו. אינני יודע מי משנינו כותב את העמוד הזה.³

כשבורחס מתאר את מבנה הזהות האישית כחדור בהבדל עקרוני ובמתח פנימי בלתי פתיר הוא אינו טוען טענה פילוסופית, אלא חושף בפנינו, דרך מבט רטרוספקטיבי, את המרכזיות שקיבלה בחייו אותה חוויית קיום אחדותית-מפוצלת, אותה זרות בתוך הבית, שבמהלך הזמן אומנם לבשה צורות שונות, אך בלי שימצאו לה פתרונות. במאה העשרים, לא מעט בעקבות הגל וניטשה, מושג הזהות והזהות-העצמית אכן מקבל צורות חדשות: בעוד הניסוחים הפנומנולוגיים והאקזיסטנציאליסטיים מדגישים, כמו אצל בורחס, את ממד ההתהוות והפתיחות לאחרות כחלק מזהות, השיח הפסיכואנליטי מסבך את אחדות הסובייקט עם הכנסת הלא-מודע, ואילו השיח הסוציולוגי מרחיב את המושג תוך פיתוח הממדים הקולקטיביים והסביבתיים שלו. במטאפיזיקה במסורת האנליטית מושג הזהות זוכה לדיונים חדשים, ופירוקים של המושג רווחים במחשבה הפוסט-סטרואקטורליסטית והפוסט-קולוניאלית.

בגיליון 76 ביקשנו לתת ביטוי לממדים היסטוריים של הדיון הפילוסופי במושג "זהות", וכן לדון בשאלות פילוסופיות על זהות הקשורות לעת הזו: מה מקומה של ה"עצמיות" בעידן של שינויים מהירים? מה היחס בין זהות-אישית לתודעה של זהות? מה היחס בין תפיסות פסיכואנליטיות של זהות לפירוק מושג הזהות במחשבה הפוסט-מודרנית? איזה תפקיד יש לזהות אישית, לאומית ודתית בעולם רב-תרבותי וגלובלי? כיצד יש להבין את מקומם של תהליכי אינדיבידואציה – פרטיים, חברתיים, טכנולוגיים וסביבתיים – בכינונה של זהות? והאם ניתן לאפיין זהויות פילוסופיות במאבק לשלום, לצדק ולזכויות אדם?

חגי כנען

עורך עיון

³ חורחה לואיס בורחס, "בורחס ואני", בתוך גן השבילים המתפצלים, תרגם י' ברונובסקי, הקיבוץ המאוחד, 1976, עמ' 9.

Contents

Preface: Identity	5
Hagi Kenaan	
Consciousness of Identity, the Concept of Judgment, and Personal Identity	9
Yaron Senderowicz	
Telling a Story Together: Narratives in a Conflicted Society	39
Maor Cohen	
Identity	58
Conversation with Samah Shihadi	
The Question of Just War: A Question to Avoid	64
Anat Matar	
Identity and Representation in Freud and Deleuze	88
Omri Blum and Liran Razinsky	
Al-Bīrūnī's Conception of Īśvara as "Allāh"	111
Riad Mansour	
On the Question of Identity	135
Conversation with Yaron Senderowicz	
Simondon on Individuation	145
Jonathan Shmilovitz and Lihi Paul	
Translation ♦ Individuation in Light of Notions of Form and Information: Introduction	153
Gilbert Simondon	
Notes on Contributors	174